

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Het PISAQ Theater: Presentaties en beleving van "authentieke" Andes cultuur in toeristisch Peru

Simon, B.A.

Publication date
2008

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Simon, B. A. (2008). *Het PISAQ Theater: Presentaties en beleving van "authentieke" Andes cultuur in toeristisch Peru*.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

SAMENVATTING IN HET NEDERLANDS

In *Het Písaq Theater* krijgen toeristen een voorstelling voorgeschoteld die beantwoord aan een gevoel van authenticiteit. *Het Písaq Theater* is een etnografische studie die beschrijft hoe mensen in een klein dorp in de Peruaanse Andes zich aan toeristen presenteren en hoe ze hun cultuur beleven. Toerisme neemt een toonaangevende plaats in de huidige mondialiserende wereld in. Dit heeft grote effecten op macro-, meso- en microniveau en heeft tot de nodige discussies over het onderwerp geleid op verschillende niveaus en vanuit verschillende oogpunten en disciplines. Waar het in het schrijven over toerisme vaak aan ontbreekt zijn lokale perspectieven. In *Het Písaq Theater* staan de gedragingen en gedachten van lokale bewoners centraal. Hun stemmen op de *grassroots level*, waar toeristen ontvangen worden en waar normaal niet naar geluisterd wordt, vormen de basis van dit proefschrift.

Door gebruik te maken van de theatermetafoer van Irving Goffman en de ideeën van Brad Shore over culturele modellen wordt antwoord gegeven op vragen over hoe mensen in Písaq culturele modellen als inkomensstrategie gebruiken, welke betekenis zijzelf aan deze culturele modellen geven en wat dit alles over de duurzaamheid van toerisme kan zeggen. De metafoer is een geschikt instrument om de complexe processen die in toeristisch Písaq plaatsvinden in kaart te brengen. In deze dissertatie wordt duidelijk hoe de bewoners uit Písaq en de omliggende berggemeenschappen bepaalde delen van hun cultuur aan toeristen presenteren en wat het verschil is tussen deze presentaties *frontstage* en de beleving of betekenisgeving *backstage*. Hoewel er vaak gedacht wordt dat mensen op lokaal niveau door de toerisme-industrie “hun cultuur en identiteit verliezen”, is door de lokale mensen aan het woord te laten en een blik in hun leven *backstage* te werpen, aangetoond dat er vele dimensies van cultuur en identiteit bestaan. Hoewel het er misschien op het eerste gezicht op lijkt dat Píseños en comuneros slechts geïnteresseerd zijn in de commercialisering van hun cultuur blijkt dat op de *backstage* veel schemata nog steeds erg belangrijk zijn.

Er wordt steeds verder achter de schermen gekeken naar de kant van betekenisgeving die zich *in the minds* van Píseños en comuneros afspeelt. De presentaties op en gedachten over de *frontstage*, de plek waar toeristen en lokale bewoners elkaar ontmoeten, en over de handelingen en ideeën *backstage*, de plek waar lokale bewoners samen zijn en normaalgesproken geen toeristen komen, komen uitvoerig aan de orde. Uiteraard zijn de grenzen tussen de verschillende podia open en worden ze voortdurend bijgesteld. De wijze waarop dit tot uiting komt heeft weer te maken met welke actoren (of acteurs) zich op een bepaald podium begeven en door de culturele modellen of schemata die deze mensen *in the mind* hebben. Door inzicht te krijgen in de *backstage* betekenis van de kosmologie kan (deels) begrepen worden hoe Píseños *in the world* denken en handelen. Geloofsovertuiging, of dat nu geloof in de natuur is, in God of in zaken die het Protestants geloof predikt, is erg belangrijk voor de voeding van identiteit, hoe men de wereld ziet en hoe in het Theater op alle verschillende podia wordt geacteerd. Het denken en handelen in het nu op de verschillende *frontstages* en *backstages* en de verschillende betekenissen die hieraan worden gegeven krijgen door lang bestaande maar ook voortdurend veranderende schemata vorm. *Frontstage* heeft de toerisme-industrie ertoe geleid dat Píseños bepaalde elementen van het inheems syncretisch geloof speciaal voor toeristen uitvergroten en *backstage* worden de apus en Pachamama tegenwoordig vereerd om geld te verdienen uit het toerisme en niet meer slechts om een goede oogst en gezonde veestapel te krijgen.

Authenticiteit is een thema dat als een rode draad door de dissertatie loopt. Authenticiteit speelt zowel een rol bij het toeristenpubliek en reisbureaus als bij de acteurs die aan de authenticiteitverwachting proberen te voldoen door een bijzondere *performance* of authentieke ervaring te geven die aan de wensen van toeristen voldoet. In principe is authenticiteit een commerciële term waarop een toonaangevend deel van toerisme wordt gebouwd. De daadwerkelijke invulling van het begrip ligt *in the eye of the beholder*. De verwachtingen die toeristen van tevoren hebben, bepalen voor een groot deel wat hun *experience* op reis zal zijn en leiden tot een stereotypering en essentialisering van cultuur. Belangrijke concepten in de beeldvorming van tevoren en de ervaring zelf, zijn “het echte”, “het authentieke”, “het traditionele” en “het typische”. Soms worden er nieuwe “acts” gecreëerd die bij de acteurs en mediators tot een groter gevoel van ei-

genwaarde en economische vooruitgang kunnen leiden. De geslaagdheid van een *performance* in het Písaq Theater hangt af van de verwachtingen en *experiences* van toeristen die gevormd worden door beeldvorming die diverse media van tevoren verschaffen, de schemata die deze toeristen *in the mind* hebben, de wijze waarop intermediators deze schemata kunnen beïnvloeden en de wijze waarop een *performance* in het Theater wordt uitgevoerd.

De daadwerkelijke *performance* wordt vormgegeven door de lokale bevolking. De bewoners van Písaq en omstreken gebruiken cultuur om via *performances* een inkomen te verwerven in de toerisme industrie. In *Het Písaq Theater* zien we hoe *performance* op de podia plaatsvindt door de presentatie van artesanía maar ook backstage betekenis wordt gegeven aan presentaties van deze materiële cultuur op vooral economische wijze. Píseños en comuneros gebruiken verbale en non-verbale strategieën om een mooie “show” of “act” neer te zetten. Door zich traditioneel te kleden, traditionele muziek te spelen, traditionele artesanía zelf te gebruiken of te verkopen, proberen Píseños de aandacht van het publiek te trekken. Ook mensen uit de berggemeenschappen (meestal in de vorm van *tejedoras* en *sacamefotos*, weefsters en vrouwen met kinderen die een foto van zichzelf laten maken in ruil voor geld) en varayoc (inheemse autoriteiten) gebruiken hun identiteit op de podia in het Písaq Theater om toeristen een authentieke *experience* te geven.

Door een kijkje in de coulissen te nemen en backstage te komen, zien we welke mensen achter de lachende gezichten en prachtige uitgedoste acteurs steken. De podia staan met elkaar in verbinding; de betekenisgeving backstage staat in verband met de presentatie frontstage aan het toeristenpubliek. Ik heb willen aantonen dat de presentaties frontstage niet alleen voor toeristen worden opgevoerd maar erg belangrijk zijn *in the minds* en in de harten van Píseños en comuneros. Door “authentieke presentaties” van vroeger wordt ook duidelijk wat belangrijk is voor Píseños in het heden en hoewel de functies van bepaalde gebruiksoBJECTEN en kleding veranderen wordt er *in the minds* nog veel betekenis aan gegeven. Dit geldt voor zowel gebruiksvoorwerpen en kleding als voor de kosmologie en feesten zoals Carnaval en Virgen del Carmen. Samenvattend betekent de groeiende toeristensector niet dat cultuur slechts als commerciële strategie wordt aangewend en slechts op die manier betekenis krijgt. Píseños en comuneros verliezen hun culturele identiteit niet door de komst en de groei van het toerisme maar deze feesten hebben backstage, *in the minds* van de lokale bevolking grote betekenis en veranderen slechts gedeeltelijk.

Identiteit speelt zowel op de verschillende frontstages als achter de schermen een toonaangevende rol in Het Písaq Theater. Enerzijds vormt identiteit een basis voor het impressiemanagement van de acteurs maar backstage en vooral *in the minds* van Píseños bepaalt identiteitsvorming; zelfbeeld en het beeld dat mensen van anderen hebben, voor een aanzienlijk deel *culture in mind*. Aan de ene kant wordt het Inca verleden in Peru geïdealiseerd, wordt het frontstage gedeelte van het Písaq Theater erop gebouwd en zijn veel Píseños trots op wat ze tentoonstellen. Ondertussen heerst er echter ook een schaamtegevoel wat voornamelijk backstage, onttrokken aan het oog van toeristen, tot uiting komt *in the minds* van Píseños en comuneros. Om te begrijpen waarom Píseños en comuneros op een bepaalde manier “optreden” en waarom ze backstage wel of niet een betekenis geven aan deze *performances*, is er gekeken naar waar dit door gevoeld wordt. De basis hiervan ligt in een lang bestaand continuüm tussen Indiaan en Mesties, die in de regio van Písaq wordt gebaseerd op plaats van herkomst. Daarnaast blijkt vooral ook het podium (bijvoorbeeld de ruines of de plaza) waar een individu zich op een bepaald moment op begeeft bepalend. Niet zozeer etnische, van bovenaf bepaalde categorieën liggen ten grondslag aan hoe een actie op een podium, frontstage of backstage ten uitvoer wordt gebracht maar de achterliggende culturele schemata *in the minds* van de mensen. In deze dissertatie wordt uitvoerig belicht hoe in identiteitsconstructies van Píseños, gevoelens van trots en schaamte belangrijke schemata zijn die de gedachten en gevoelens ten opzichte van zichzelf maar ook ten opzichte van anderen beïnvloeden.

We zagen hoe toerisme tot een grotere bewustwording van identiteit in het Theater heeft geleid en daaraan gekoppeld tot een toegenomen bewustwording over cultureel erfgoed. Dit bewustzijn resulteert op haar beurt weer in een trots-schaamte continuüm waarbij Píseños aan de ene kant trots zijn op hun Inca erfgoed (dat niet zelden geïdealiseerd wordt) en aan de andere kant een gevoel van minderwaardig ten opzichte van deze “grote wijze voorouders” oplevert. Andere schaamtegevoelens bestaan ten opzichte van “andere Píseños” die door de komst van de

toegenomen economische mogelijkheden die de toerisme-industrie met zich meebracht, arrogant zouden zijn geworden en ten opzichte van de mentaliteit van de jongeren en de Spaanse koloniale invloed die voor een teloorgang van de Piseño cultuur zouden zorgen. Tevens wordt op comuneros neergekeken, ook al vormen ze een aanzienlijk onderdeel van de Pisaq-*experience*. Comunereros zelf voelen zich over het algemeen juist trots over hun frontstage presentatie. Anderzijds schamen comuneros zich bij onverwachte backstage bezoeken voor hun kleding en armoedige woonsituaties. Interessant is om te zien de acteurs in het Pisaq Theater spanningen en conflicten zoveel mogelijk van the frontstage af proberen te houden omdat deze het imago van Pisaq aan zouden kunnen tasten. Alle interne spanningen over identiteit en de externe spanningen tussen alle verschillende actoren over identiteit en andere zaken die zich vooral backstage en *in the minds* van de actoren plaatsvinden, bestaan in feite al heel lang en zijn door de komst en de groei het toerisme verder ontwikkeld. Ze worden uitvergroot omdat er vanaf de vraagkant, vanaf de frontstage, een soort druk bestaat om Pisaq als harmonieus en authentiek dorp te zien met vriendelijke authentieke bewoners. In dit frontstage ideaalplaatje is geen ruimte voor alle spanningen die backstage plaatsvinden.

In het laatste deel van de dissertatie kwamen alle presentaties, beleving en betekenisgeving samen in ideeën over de toekomst. Acteurs en intermediators in Het Pisaq Theater bleken veel na te denken over de toekomst en over wat voor rol het toerisme hierin zal spelen. Door de lokale stemmen uit *the minds* van de spelers in het Pisaq Theater in kaart te brengen en de alledaagse *performances* op de plaza te beschrijven zijn grass-roots level inzichten uitgebreid behandeld en wordt duidelijk dat cultuur en het denken erover in het Pisaq Theater verre van statisch is maar voortdurend in beweging en geconcentreerd is op verbeteringen. Er bestaan wensen om een gedeelte van *in the mind* ideeën uit te voeren zodat er frontstage betere podia en backstage een betere leefomgeving kunnen ontstaan. In levendige discussies komen spanningen tussen het streven naar moderniteit en de presentatie of *performance* van tradities tot uiting. Er bleek een zorg te bestaan over een teloorgang van mooie *costumbres*, tradities, normen en waarden waardoor bepaalde culturele modellen in ere worden herstelt of zodat ze voor toekomstige generaties blijven bestaan. Deze nieuwe wensen zijn niet alleen belangrijk voor de backstage *in the mind* betekenis voor lokale mensen maar kunnen ook frontstage voor het toeristenpubliek betekenis krijgen, wat weer economische voordelen voor de acteurs kan hebben. Voor de berggemeenschappen is toerisme een aantrekkelijk alternatief voor de landbouw die onder velerlei problemen leidt. Ook hier worden er principes en tradities uit het verleden aangewend om een betere toekomst te krijgen. We zien hoe in sommige gebieden flinke stappen worden genomen om met toerisme bezig te zijn en in gebieden waar nog weinig met toerisme wordt gewerkt, de wens bestaat om meer toeristische mogelijkheden te ontwikkelen in de toekomst.

De meningen over *hoe* Pisaq er in de toekomst uit zou moeten zien verschillen maar vrijwel alle acteurs willen dat de regio aantrekkelijk is voor zowel toeristen als voor henzelf waardoor ze meer eigenwaarde krijgen. Mensen zijn zich er ook van bewust dat er in het milieu geïnvesteerd moet worden omdat dit het dorp aantrekkelijk maakt voor bezoekers maar ook hun eigen woongenot positief kan beïnvloeden. Er zou dan een eco-toerisme kunnen ontstaan die met het bestaande – voornamelijk culturele – toerisme gecombineerd zou kunnen worden. Wat alle plannen voor de toekomst gemeen hebben is dat men een mooi Theater voor henzelf wil creëren maar vooral voor het toeristisch publiek. De nadruk bij alle plannen ligt op impressies die men aan toeristen willen geven. Het gaat om frontstage impressiemanagement en de economische betekenis die dit backstage heeft. Backstage *in the mind* ideeën komen op een tweede plaats te staan. Sommige toekomstplannen van Piseños en de lokale overheid zouden interessant voor toeristen kunnen zijn maar andere ideeën verschillen van de gewenste *experience* van toeristen.

De dissertatie eindigt met het samenbrengen van alle plannen en visies op de toekomst in een soort lokale definitie over de toekomst van het Pisaq Theater die ook in een lokale definitie van duurzaamheid kan worden gegoten. Hoewel in Pisaq de term duurzaamheid vrijwel niet wordt gebruikt zijn er in de ideeën over de toekomst wel elementen die aan het wereldwijde duurzaamheidsdebat gekoppeld kunnen worden. Duurzaamheid is een complex onderwerp dat door het westen is bedacht en meestal van bovenaf geïmplementeerd wordt. Qua inhoud vertoont het echter overeenkomsten met hoe er op lokaal niveau over de toekomst wordt gedacht. Een duurzaam Pisaq zou, “een goede toekomst” inhouden en een constante of liefst groeiende stroom toeristen naar de regio. Deze toeristen zouden ook veel geld te besteden hebben en genieten van

de frontstage *performances*. Dit zou ertoe leiden dat migratie niet nodig is en toekomstige generaties in het dorp kunnen blijven wonen. Culturele modellen zouden behouden blijven, het dorp zou er netjes en schoon uitzien zonder dat het milieu vervuild wordt, en iedereen zou economisch profiteren. Tot slot zou men backstage kunnen moderniseren zonder in de problemen te komen oftewel zonder de *performance* aan de toeristen al teveel te beïnvloeden.